

Balog Ádám: Átalakul az állam és a bankrendszer kapcsolata

A Magyar Nemzeti Bank néhány héttel ezelőtt [vitát indított arról](#), hogy - tanulva a válságból, illetve az azt megelőző időszakból - miként kellene kinéznie egy fenntartható gazdasági növekedést támogató, prudens bankrendszernek Magyarországon. A vitaanyagra reagálva született több cikk, melyek véleményem szerint egyrészt hasznos, építő jellegű kritikákat fejtenek ki, másrészt jól tükrözik a javaslatainkkal kapcsolatos téves előítéleteket. Mindkettőre célszerű reagálni, bízva abban, hogy további, a jelenlegi piaci szereplők véleményét megjelenítő hozzászólások is születnek a jövőben.

Egy új, egyensúlyi állapot felé haladunk

Az eddigi vélemények a vitaanyagra történő reakciók mellett tágabb kontextusban is elemezték a bankok és az állam (beleértve az MNB) viszonyát, kiemelten természetesen az elmúlt néhány évet. Röviden összefoglalva, ezen vélemények szerint a jelenlegi helyzetben nem hiteles, hogy az MNB bármiről is egyeztetést kezdeményez a bankrendszer szereplőivel, melyeket különböző intézkedésekkel az elmúlt időszakban az állam erőpolitikai eszközökkel ellehetetlenített. Egyes elemzések további, némi nosztalgikus romantikával tekintenek vissza a "múlt" egyeztetéseire, ahol az állam még szegénylősebb volt, és nem fogalmazta meg ilyen markánsan véleményét a bankrendszernek a nemzetgazdaságban betöltött szerepéről.

Ellentétben ezekkel a kényelmesen leegyszerűsítő véleményekkel, meglátásom szerint ezt a kérdést teljesen máshogy is lehet (és kell) nézni. Az állam, az állami bürokrácia hosszú éveken keresztül abban a hamis hitben ringatta magát, hogy a bankszektor "jobban tudja", hogy mit kell tennie, és "nem illik" túlságosan mélyen megvitatni az esetlegesen felmerülő problémákat, hiszen a piac önszabályozó volta megoldást jelent mindenre. Egyetlen elfogadható vélemény volt: a szélsőségesen piaci. A bankrendszer szereplői eközben örültek, hogy nincsenek túl szoros kontroll alatt, és viselkedésüknek alapelve az volt, hogy amit a formális szabályozás nem tilt, azt szabad, hiszen ők mégiscsak piaci szereplők, a felelősség nem az övék, a piaci törvényszerűségek igazolják minden döntésüket.

Másképpen megfogalmazva, az állam olyan önszabályozó képességet tételezett fel a bankrendszerrel, amely annak nem volt - nem is lehetett - sajátja, a bankrendszer pedig olyan szabályozói képességet, erőt tételezett fel az állam részéről, amelynek az nem volt birtokában.

A válság bebizonyította, hogy ezek a feltételezések tévesek voltak. Az állam - legyen az a kormány vagy a nemzeti bank - felismerte azt a kötelezettségét, hogy egyenrangú szakmai partnerként kell kezelnie saját magát, és megfelelő szakmai és hatalmi ellensúlyt kell, hogy képezzen a bankrendszerrel szemben, hiszen a nap végén övé a felelősség. Ha ebbe az irányba haladunk (márpedig ebbe az irányba haladunk), gyakorlatilag egy alkalmazkodási folyamatnak vagyunk részesei, melynek során az egyensúlyából teljesen kibillent rendszer próbál visszatérni az egyensúlyi állapotba. Ez – mint minden változás – feszültséggel jár, és néha akár kisebb kilengésekkel is, de jó eséllyel egy, a korábbinál sokkal egészségesebb helyzetet eredményez.

Összességében, még ha vannak is sebek és sérelmek, közép távon mindegyik szereplőnek érdeke a magyar gazdaság megerősödése, ezért van szükség párbeszédre, és egy konszenzusos jövőkép kialakítására. Az pedig, hogy vitaindítónak szánjuk a jól működő bankrendszer 10 ismervét, annak a jele, hogy ezt nem diktatorként képzelel el a jegybank, amit minden esetben szabályozói eszközökkel kikényszerít, hanem egy

közösen kialakítandó vonatkoztatási rendszernek, amely a jogalkotó, a szabályozó és a hitelintézeti rendszer szereplőinek viselkedését egyaránt orientálja.

A fő probléma a bankrendszer túlzott kilengésekre való hajlama

A vitaanyag fókuszában a bankok prociklikus viselkedése áll, ami azt jelenti, hogy a bankrendszer, a gazdaság felfelé ívelő szakaszában felerősíti a növekedést, míg a lefelé ívelő szakaszban, valamint a növekedési ciklus elején súlyosbítja a válságot, gyengíti a kilábalást. A prociklikusság a bankrendszer természetéből fakad, de annak mértékét mérsékelni kell, és hiszem, hogy lehet is.

Magyarországon a bankrendszer prociklikus viselkedése erőteljes volt a válság előtt: túlzott kockázati verseny alakult ki, ami testet öltött a devizahitelezés elburjánzásában, illetve az egyre lazább hitelezési feltételekben. Nemcsak a háztartási hiteleknel voltak problémák: a vállalati szegmensben nagymértékben felduzzadt a kereskedelmi ingatlanhitelek állománya, valamint tömegesen jutottak devizahitelhez olyan vállalkozások, melyeknek nem volt árbevétele az adott devizában. Egy kevésbé prociklikus bankrendszer esetén kisebb, de egészségesebb lett volna a gazdasági növekedés a válság előtt, ezt követően pedig enyhébb a recesszió és gyorsabb a kilábalás.

Van-e értelme a numerikus céloknak?

Áttérve a konkrétabb észrevételekre, nagyon fontos, több szerző által felvetett alapkérdés, hogy lehet-e numerikus célokat meghatározni. Véleményem szerint, ahol lehet, érdemes megpróbálni. Ez növeli a vonatkoztatási rendszer transzparenciáját, és a vitát is ösztönzi azzal, hogy nem csak üres szlogeneket hangoztatunk, hanem megpróbálunk mérhető kritériumokat felállítani. Természetesen nem mindegyik fontos elvárás mérhető (pl. „átlátható és felelős bankrendszer”). A numerikus célok továbbá azért is fontosak, hogy azokon a területeken, ahol közvetlen szabályozás van (pl. tőke megfelelés), a szabályozói önkény minimálisra csökkenjen.

Természetesen nem minden numerikus ismérvet kell minden évben, minden banknak egyedileg teljesítenie. Elképzelhető például, hogy a rendszerszinten optimális profitarányt az egyik bank több éven keresztül felülteljesíti, míg egy másik nem éri el. Ez egy versengő, dinamikus bankrendszerben is előfordulhat. A cél az, hogy próbáljunk meg nem csak jogalkotó által lefektetett szabályokban gondolkodni, hanem határozzunk meg olyan, közgazdaságilag értelmes viszonyítási pontokat, melyek alapján értékelhető a pénzügyi rendszer teljesítménye, és amelyektől való szélsőséges kilengések korai figyelmeztetést jelentenek mind a piac, mind az állam számára az esetleges rendszerproblémákról.

Mit ér a bank, ha külföldi?

Egyes vélemények szerint a jegybank tanulmánya nem eléggé kiegyensúlyozott a külföldi tulajdonú bankok szerepének megítélésében.

Az anyag több ponton is foglalkozik a külföldi bankok jelenlétének problematikájával, rögzíti az előnyöket (technológia-import, versenyerosítés, tulajdonosok helytállása tőkeigény esetén) és a hátrányokat is (erős prociklikusság, anyabank országának érdekvédelme, külső sokkok közvetítése a fogadó ország gazdasága felé). Az egyenleg megvonása nehéz feladat, ezért nem fogalmazunk meg konkrét számokat a külföldi

tulajdon kívánatos részarányáról. Vannak sikeres modellek jelentős külföldi jelenlét, és a hazai bankok dominanciája mellett egyaránt. Ami viszont fontos elvárás, hogy a tulajdonosi szerkezet legyen kellően diverzifikált. Ez jelenti egyrészt azt, hogy a külföldi tulajdonosi kör ne koncentrálódjon egy nagyobb régióra, azon belül 1-2 országra, valamint azt is, hogy a hazai tulajdonnak is legyen érdemi szerepe. Azt mi is fontosnak tartjuk, hogy a jövőben is jelen legyenek külföldi bankok Magyarországon. Ugyanakkor, ahogy fentebb bővebben kifejtettem, azt se felejtjük el, hogy az állam hibát követett el, amikor az importált előnyök mellé nem állított megfelelően erős kontrollt.

Az természetesen üdvözlendő, hogy a külföldi tulajdonosok állták a veszteségeiket, és több mint 1000 milliárd forinttal tőkésítették 2008 óta magyar leányaikat. A teljes képhez azonban az is hozzátartozik, hogy ugyanebben az időszakban a magyarországi háztartások is hozzájárultak - teherbíró-képességüket jóval meghaladó mértékben - ezen bankok „feltőkésítéséhez” a kamatemeléseken, valamint az árfolyamrész kitégítésén keresztül. A magasabb kamatszint és az árfolyamrész összesen több, mint 500 milliárd forint költséget jelentett a háztartások számára. Mindeközben a háztartások adósságát az árfolyam leértékelődése mintegy 1500-1600 milliárd forinttal növelte (azaz kvázi a tőkéjüket csökkentette).

Mekkora terhelést okoz az állam?

Többen hiányolták, hogy az anyag nem tér ki a kormányzati beavatkozásokra és a bankokat terhelő adókra, illetékekre, vagy nem objektíven tárgyalja azokat, holott szerintük jelenleg ez a bankrendszer egyik legnagyobb problémája.

A leíró részben kitérünk az állami intézkedések hatására, és számszerűsítjük azokat. Ezek jelentős mértékben hozzájárultak a bankrendszer romló jövedelmezőségéhez, ugyanakkor teljes hatásuk szignifikánsan kisebb, mint a (végtörlesztés nélkül értett) hitelezési veszteségé. Utóbbi egyrészt természetes jelenség, másrészt pedig a gazdasági teljesítmény visszaeséséből, valamint a válságot megelőző kockázatos hitelezésből fakad. Az állam által okozott veszteségek nagyjából a teljes bankrendszeri veszteségek 25-30 százalékát teszik ki, amit jelentősen meghaladnak a bankok hitelezésen elszenvedett veszteségei. Emiatt könnyen belátható, hogy az az állítás, miszerint csak az állami intézkedések tehetnek a bankrendszer veszteségességéről, túlzás.

Van-e olyan, hogy tisztességes profit?

Sok kritika irányult a „tisztes profit” elvárára - a mérték meghatározásának módjára és szükségességére egyaránt. Az anyagban részletesen kifejtjük, milyen számítások alapján határoztuk meg azt a profitrátát, ami szerintünk hosszú távon a gazdaság és a bankrendszer tulajdonosainak érdekét szolgálja. Természetesen a numerikus értékre vonatkozóan nyitottak vagyunk a konstruktív javaslatokra. Azt mindenképpen fontosnak tartjuk ugyanakkor, hogy konszenzus alakuljon ki arról, hogy nagyjából milyen mértékű jövedelmezőséget tartunk megfelelőnek hosszú távon. Ez egyrészt azért szükséges, hogy visszaálljon a bankrendszer iránti bizalom, ugyanis a lakossági devizahitelekkel kapcsolatban rengeteg a jogos ellenérzés, de rengeteg félreértés is keletkezett a közvéleményben a bankokkal kapcsolatban. El kell fogadni, hogy egy jól működő gazdaságban a bankrendszer csakúgy, mint a többi gazdasági vállalkozás jövedelmet termel. Ugyanakkor egy számszerű referenciaérték (sáv) meghatározása azért is fontos, mert ha túlzott profitot realizál a bankrendszer, akkor az erőfölényre, vagy túlzott kockázatvállalásra utalhat. Előbbi versenypolitikai és fogyasztóvédelmi, utóbbi makroprudenciális szempontból lehet aggályos. Fontos azt is

rögzíteni, hogy a profitabilitást nem gondoljuk közvetlenül szabályozandónak. Inkább lázmérőnek tekintjük, aminek abnormális értéke mélyebb problémákra utalhat.

Legyen-e önfinanszírozó a bankrendszer?

Számos reakció született a vitaanyag azon pontjára, miszerint egy 100 százalékos körüli hitel/betét arány lenne hosszú távon kívánatos. A kritikák szerint ez a növekedés gátja lehet, jobban tekintettel kellene lenni a makrogazdasági környezetre.

Nyilván, a bankrendszer működését nem lehet függetleníteni a makrogazdasági, jogi, valamint a globális környezettől, de még a lakosság pénzügyi műveltségétől sem. Mindezen peremfeltételeket kifejtve azonban elég terjedelmes vitaanyag született volna, ami már túlmutat a bankrendszerrel foglalkozó tanulmány keretein. Az anyag explicit módon fenntartható növekedési pálya mellett fogalmazza meg az ismérveket, amibe implicit módon egy, a külföld felé adósságot nem halmozó külső pozíció is beleértendő.

A hitel/betét mutatóval kapcsolatosan két félreértést érdemes eloszlatni. Az egyik, hogy 100 százalékos érték mellett sem tűnnek el a külföldi források teljesen, ugyanis a bankok likvid eszközeinek finanszírozásához szükség van a tőkén és a betéteken felüli forrásokra is. A 100 százalékos hitel/betét arány önfinanszírozóbb állapotot jelent, de nem ekvivalens a teljes önfinanszírozással. A másik pedig az a félelem, hogy a lakossági megtakarítások dinamikus növekedése nélkül ez korlátja lehet a hitelezés kívánatos bővülésének. A félelem azonban alaptalan, ugyanis zárt gazdaságokban is kialakulhat hitelboom és credit crunch egyaránt, elsősorban a bankrendszer hitelezési hajlandóságának, és nem a lakosság megtakarítási hajlandóságának változása miatt. Ennek oka, hogy minden egyes kihitelezett extra forint mindaddig, amíg belső szereplőknél marad (vagyis például nem importra költik), megjelenik betétben is. Emiatt a pénzügyi rendszer hosszú távon mélyülhet a gazdaság növekedési üteménél jobban is, anélkül, hogy ráutaltabbá válna a külföldi forrásokra.

* * *

Összefoglalva a fentieket, az állam és a bankrendszer kapcsolata megváltozott, de ez nem egy ideális állapottól való elmozdulást, hanem egy ideális, egyensúlyi állapothoz való közelítést jelent. Ebbe a folyamatba szervesen illeszkedik annak elemzése, hogy milyen változók határozzák meg a jól működő bankrendszert, és ahol lehet, ezen változók kívánatos értékének meghatározása. Hiszek abban, hogy minden érintett fél tanult az elmúlt évtizedekben elkövetett hibákból, képes változtatni az idejétmúlt megközelítéseken, és javítani mind a formális szabályozási struktúrákon, mind a közmegegyezésen alapuló irányelveken.

Megjelent a Portfolio.hu oldalon 2014. április 3-án.